

VIIPURIN SUOMALAISEN
KIRJALLISUUSSEURAN
TOIMITTEITA

24

Merikarjala

Suomenlahden rannikon kulttuurinen kohtauspaikka

TOIM.
PEKKA SUUTARI

Kannen kuva: Rajaus Yrjö Lohkon maalauksesta *Luotsihaapio*. Maalaus on osa Merikarjala-sarjaa vuosilta 2008–2017. Yrjö Lohkon arkisto.

Viipurin Suomalaisen Kirjallisuusseuran toimitteita 24
Merikarjala: Suomenlahden rannikon kulttuurinen kohtauspaiikka

Toimittaneet:

Pekka Suutari (osan toimittaja)

Anu Koskivirta (sarjan päätoimittaja)

H. K. Riikonen (sarjan päätoimittaja)

Ilja Aaltonen (sarjan toimitussihteeri ja kuvatoimittaja)

Sanna Supponen (kuvatoimittaja)

Taitto ja graafinen suunnittelu: Marko Pylvänäinen

ISBN 978-952-69831-4-1 (pehmeäkantinen)

ISBN 978-952-69831-5-8 (PDF)

ISSN 1236-4304 (sarja)

Painettu: 2023, Digipaino Kirjaksi.net

Painosmäärä: 50 kpl

2. painos

Julkaisija: Viipurin Suomalainen Kirjallisuusseura ry, Helsinki

Viipurin työväenyhdistys kulttuuritoimijana 1900-luvun alussa

Viipurin musiikkielämä oli 1900-luvun alkuun tultaessa monipuolista ja kansainvälistä. Kaupungin kulttuurihistoriaa tutkineen Charlotta Wolffin mukaan Viipurin kulttuurielämä oli jo 1800-luvun alkupuolella monipuolisempaa kuin muualla Suomessa. Erityisen aseman taustalla vaikuttivat kaupungin voimakkaat saksalaiset perinteet sekä vahva, verkostoitunut ja sivistynyt saksalais-ruotsalainen kauppiaskunta, joka oli hyvin perillä eurooppalaisista kulttuuri-ilmiöistä.¹ Myös kaupungin varuskunta upseeristoinen oli tärkeä kulttuuria kuluttava ryhmä.² Heidän joukossaan oli monia venäläisiä perheitä.³ Viipurissa puhuttiin saksaa, ruotsia, venäjää, suomea ja myös ranskaa. Porvariston ylläpitämän julkisen huvitoiminnan rinnalla alkoivat vuosisadan vaihdetta lähestyttäessä vaikuttaa paikalliset yhdistystoimijat, erityisesti vuonna 1888 perustettu Viipurin työväenyhdistys (VTY), joka organisoi aktiivisesti erilaisia tapahtumia kaupungin työväestölle. VTY:n mallin mukaan yhdistystoiminta kulttuuriharrastuksineen levisi nopeasti myös Viipurin lähialueille.

Tässä artikkelissa tutkimuksen kohteena on Viipurin musiikkielämän rakentuminen työväenliikkeen näkökulmasta. Tarkastelen, minkälainen rooli Viipurin työväenyhdistyksellä oli kaupungin huvi- ja muun kulttuurielämän järjestäjänä ja ylläpitäjänä. Nostan esille myös työväenliikkeen kritiikin suhteessa työväestön ja porvariston epäyhdenvertaisiin mahdollisuuksiin harrastaa kulttuuria. Viipurin kulttuurihistorian tutkimus on tähän saakka painottunut pääsääntöisesti kaupungin säätyläistön kulttuurielämään, ja työväenliike kulttuuritoimijana on jäänyt sivuun. Artikkelini edustaa niin sanottua uudempaa Viipuria koskevaa kulttuurihistoriallista tutkimusta, joka pyrkii suhtautumaan kriittisesti aikaisempaan myyttisiä ja nostalgisiakin sävyjä sisältäneeseen Viipuri-tutkimukseen. Näkökulmaan kuuluu keskeisesti myös aikaisemmin marginaaliin jääneiden ryhmien, kuten työväenliikkeen ja sen musiikkitoiminnan tarkastelu.⁴ Viipurin kulttuurihistorian tutkimus on lisääntynyt viime vuosina merkittävästi etenkin Viipurin Suomalaisen Kirjallisuusseuran ansiosta. Ennen Merikarjala-teemaista artikkelikokoelmaa seura on julkaissut kuusiosaisen toimitesarjan, joka keskittyy nimenomaan Viipurin kulttuurielämään.⁵

Artikkeli syventää aikaisempaa tutkimustani Viipurin työväenyhdistyksen politisoitumisesta ja sen vaikutuksista Kansanvalistusseuran organisoimiin valtakunnallisiin laulu- ja soittojuhliin.⁶ Myös tässä tutkimuksessa poliittisen ilmapiirin yleinen kehittyminen Suomessa on keskeisessä roolissa, sillä se määritteli voimakkaasti työväen kulttuurielämän muotoutumista Viipurissa. Tutkimukseni aikarajaus sijoittuu 1900-luvun ensimmäisiin vuosiin 1901–1915. Vuodet määrittyvät Viipurin työväenyhdistyksen musiikkitoiminnasta vastanneen Musiikkivaliokunnan toimintavuosiin. Vaikka valiokunnan toiminnan aktiivisuus vaihteli, sen ansiosta VTY:n musiikkitoiminta järjestäytyi, aktivoitui ja levisi myös muualle Viipurin läänin alueelle. Poliittisesta näkökulmasta tutkimusajanjaksoon ajoittuvat suurlakko (1905) ja niin sanotut venäläistämiskaudet (1899–1905 ja 1908–1917), joilla oli ratkaiseva merkitys työväenliikkeen aseman voimistumiseen itsenäisenä poliittisena toimijana.

Keskeinen tutkimusaineistoni koostuu Viipurissa ilmestyneen *Työ*-sanomalehden musiikkiin ja muuhun kulttuurielämään liittyvästä uutisoinnista sekä Viipurin työväenyhdistyksen arkistomateriaalista, joka koostuu pääosin yhdistyksen vuosikertomuksista. Vuonna 1904 perustettu *Työ* mainosti itseään ”Itä-Suomen Työväen äänenkannattajana” ja saavutti työväenaktiivit sekä aatteesta kiinnostuneet lukijat myös Viipurin kaupungin ulkopuolella. Aluksi kolme kertaa viikossa ilmestyneen työväenlehden kysyntää Viipurissa ja lähiympäristössä kuvaa hyvin se, että muutamassa kuukaudessa lehden levikki nousi yli neljäntuhanteen tilaajaan. Kolmen vuoden kuluttua (1907) lehti alkoi ilmestyä kuusipäiväisenä. Alkuvaiheessa *Työ*-lehden poliittinen linja oli pitkälti yhteneväinen Helsingissä ilmestyneen työväenliikkeen pää-äänenkannattajan *Työmiehen* kanssa. Eero Haapalaisen päätoimittajakaudella vuodesta 1907 alkaen *Työn* linjaksi vakiintui radikaali kautskylainen marxilaisuus, mikä näkyi myös lehden nihkeässä suhtautumisessa porvaristoa kohtaan. Yhtenä vaikuttimena radikaaliin linjaan oli todennäköisesti Viipurin läheisyys vallankumoukselliseen Pietariin.⁷ Sanomalehdistön kohdalla on kiinnitettävä erityistä huomiota lähdekritiikkiin. Käyttämäni aineisto antaa kuitenkin ainutlaatuisen kuvan ruohonjuuritasolla käydystä keskustelusta liittyen sekä työväenyhdistyksen aktivoitumiseen kulttuuritoimijana että sen taustalla vaikuttaneisiin syihin.

Kansainvälinen musiikkikaupunki

Ennen siirtymistä VTY:n tarkasteluun on syytä avata lyhyesti Viipurin monipuolisen kaupunkikulttuurin historiallista kehitystä ja sitä monipuolista kenttää, johon myös työväenyhdistyksen toiminta asettui. Viipurin asemaa edisti sijainti vilkkaana satamakaupunkina lähellä Pietaria, jonka vaikutusta

Viipurin kulttuurielämän kehitykseen ei voi vähätellä. Lukuisat taiteilijaryhmät ja solistit pysähtyivät Viipurissa matkalla Pietarin metropoliin ja sieltä edelleen Helsinkiin, Turkuun ja Tukholmaan.⁸ Matkaa Viipurista Pietariin kertyi noin 140 kilometriä ja se kuljettiin tavallisesti junalla tai laivalla. Viipurin ja Pietarin välinen junarata valmistui vuonna 1870. Viipurin etäisyys Suomen suuriruhetinaskunnan pääkaupunkiin Helsinkiin oli noin 240 kilometriä, joten Viipuri oli sopiva välietappi molempiin suuntiin. Kulttuurielämän vilkastumista ja Viipurin liittymistä kiinteämmäksi osaksi Suomen kulttuuriverkostoja edisti niin ikään vuonna 1870 valmistunut rautatie Helsingin ja Viipurin välillä.⁹ Viipurin kulttuurihistoriaa ansiokkaasti tutkineen Sven Hirnin mukaan Pietarin läheisyys oli kuitenkin Viipurin kulttuurielämän kannalta merkittävämpää kuin Turun tai Helsingin.¹⁰

Kaupungissa varhain heränneen teatteri-innostuksen myötä Viipurissa oli hyvät esiintymistilat, jotka mahdollistivat vaativampienkin teosten esittämisen. Tämän seurauksena Viipurissa vieraili jo 1800-luvun alkupuolella Itämeren alueella kiertäviä korkeatasoisia, ajankohtaista eurooppalaista ohjelmistoa esittäviä saksankielisiä teatteri- ja oopperaryhmiä.¹¹ Keskeisessä asemassa Viipurin julkisen musiikkielämän kehittämiseksi olivat saksalaiset musiikinopettajat ja -johtajat, joista moni oli vaikuttanut myös Pietarissa. Heitä olivat muun muassa Heinrich Hermann Wächter, Richard Faltin, Ernst Schneévoigt ja Conrad Spohr, jotka järjestivät kaupunkiin kuoro- ja orkesteritoimintaa 1840-luvulta lähtien. Heidän johdolla Viipurista muodostui suomalaisittain varsin eloisa konserttikaupunki.¹²

Musiikkitoiminta vakiintui Viipurissa vuonna 1895, kun kaupungin porvaristo perusti yhdistyksen nimeltä Viipurin Musiikin Ystävät. Kaupungin taloudellisen tuen turvin yhdistys perusti orkesterin ja kuoron, jotka tarjosivat tarvittavat puitteet myös kaupungissa konsertoiville vieraileville muusikoille. Orkesterin muusikot hankittiin muun muassa Saksasta ja Italiasta orkesterin johtajien verkostoja hyödyntäen. Monipuolisen teatteri- ja musiikkitoiminnan vuoksi Viipuriin saapui muusikoita myös Venäjältä, joiden joukossa oli monia juutalaistaustaisia taiteilijoita.¹³ Viipurin Musiikin Ystävien orkesterin johtajina toimi tunnettuja suomalaisia kapellimestareita ja säveltäjiä, kuten Armas Järnefelt (1898–1903) ja Erkki Melartin (1908–1911).¹⁴ Järnefeltin ja Melartinin kausilla orkesteri oli kyvykkäimmillään ja teki myös kaksi konserttimatkaa ulkomaille: Pariisiin vuonna 1901 ja Berliiniin vuonna 1908.¹⁵ Orkesterin solistina vieraili huomattava määrä tunnettuja kansainvälisiä muusikoita.¹⁶

Viipurin Musiikin Ystävien orkesteri järjesti säännöllisesti helppotajuisia konsertteja ja kansankonsertteja vaihtelevin muusikkovierain. Konserteissa soitettiin tavallisesti tunnettujen kansainvälisten ja kotimaisten säveltäjien

musiikkia. Järnefeltin ja Melartinin kausilla ohjelmistossa oli teemakonsertteja muun muassa Richard Wagnerilta, Franz Lisztiltä, Händeliltä, Bachilta, Mozartilta, Weberiltä ja Richard Straussilta. Suomalaisista taiteilijoista kuultiin muun muassa Jean Sibeliusista, joka myös johti henkilökohtaisesti kaksi konserttia vuosina 1905 ja 1906.¹⁷ Myös naismuusikot ja -säveltäjät saivat tilaa Viipurin Musiikin Ystävien konserteissa. Musiikkia ammatikseen harjoittavat naiset tai kokonaiset naisista koostuneet orkesterit eivät olleet harvinaisuus 1900-luvun alun Viipurissa.¹⁸ Suomessa tyypillisiä naisesiintyjä olivat kiertävät laulajattaret, mutta ajan kuluessa myös naisinstrumentalistit yleistyivät.¹⁹

Kaikille avointen populaarikonserttien tarkoituksena oli sivistää kaupunkilaisia musiikillisesti. Konserttien yleisörakenteesta ei ole tarkkaa tietoa, mutta lähdeaineistosta ja konserteille asetetuista tavoitteista voi päätellä, että konserteissa kävi myös niin sanottuja tavallisia kaupunkilaisia. Konsertit järjestettiin usein paikallisen kansakoulun salissa, johon kenen tahansa oli helppo tulla toisin kuin yläluokan suosimiin ravintoloihin. Myös lippujen hinnat olivat huomattavasti alhaisemmat kuin ravintolakonserteissa ja ne jaettiin usein useampaan hintaryhmään sen perusteella, missä kohtaa salia paikka sijaitsi. Sanomalehtikirjoittelun mukaan helppotajuiset ja kansankonsertit keräsivät runsaasti kiinnostunutta yleisöä. Paikallisesti musiikkitarjonnasta vastasi myös pataljoonan torvisoittokunta, joka esiintyi ympäri vuoden. Kesällä soitto-kunta järjesti useita ulkoilmakonsertteja, joihin kuka tahansa saattoi osallistua. Torvisoitto oli suosittua niin porvariston kuin työläistenkin keskuudessa.

Julkisen huvielämän keskeisimpiä esiintymispaikkoja Viipurissa oli ravintola Espilä, joka sijaitsi keskeisellä paikalla Torkkelin puistoesplanadin varrella. Etenkin vuoden 1907 jälkeen, jolloin Espilän isännäksi tuli puolalaissyntyinen Valentin Kasubski, Espilä oli tunnettu tasokkaista orkestereistaan. Ulkolavalla soitti kesäaikana vakinaisesti myös kaupungin 20-miehinen torvisoittokunta kapellimestarinsa Johan Willgrénin (1859–1931) johdolla.²⁰ Willgrén toimi kapellimestarina, säveltäjänä, opettajana sekä sovittajana ja perusti Karjalan alueelle jopa 16 siviilisoittokuntaa.²¹

Muita suosittuja illanviettopaikkoja olivat Tervaniemen ravintola meren läheisyydessä sekä hotelli Continental ja Belvedere. Tarjoamansa kevyen huviohjelman luonteen vuoksi Tervaniemen ravintola sai 1800-luvun puolivälissä lisänimen Fåfången eli ”Turhala”. Siellä oli mahdollista nähdä varietee-esi-tyksiä, ilotulituksia ja monenlaisia muita kansanhuveja. Ohjelma painottui kesäaikaan. Tervaniemeen suunniteltiin ympärivuotista varieteeteatteria, mutta hanke kaatui kuvernöörin kieltoon.²²

Paikalliset ravintoloitsijat ja kapakoitsijat järjestivät monipuolista ohjelmaa naamiaisista varietee-esityksiin. Viipurin Musiikin Ystävien orkesterin kon-

Emil Sivorin (kuvassa keskellä tummassa puvussa) vuonna 1898 perustama Väinölän sekakuoro oli yksi Viipurin vanhimpia kuoroja. Kuoro koostui lähinnä Sivorin oppilaista.

sertit ja yleisesti niin sanotut vakavammat konsertit järjestettiin useimmiten Raatihuoneen salissa tai edellä mainitussa Kansakoulun juhlasalissa. Lisäksi elokuvat²³ ja sirkus²⁴ olivat suosittuja huvittelumuotoja, joita myös kaupungin työläisväestö suosi. Suomessa elettiin 1900-luvun alussa sirkuksen kulta-aikaa, jolloin maassa kiersi useita kansainvälisiä sirkusryhmiä. Oli tavallista, että niiden mukana kiersi myös oma orkesteri.²⁵ Elokuvia esitettiin säännöllisesti gramofonin tai pianistin säestyksellä.²⁶ Toisinaan elokuvien taustalla soitti myös isompi kokoonpano.

1900-luvun alkuun tultaessa Viipuri oli vakiintunut suosituksi esiintymispaikaksi ulkomaisille ja kotimaisille taiteilijoille.²⁷ Viipurilaiset kuluttivat kulttuuria mielellään.²⁸ Hirnin mukaan viipurilaiset olivat ahkerampia teatterin ja musiikin kuluttajia kuin esimerkiksi helsinkiläiset tai turkulaiset.²⁹ Musiikkitarjonta oli monipuolista, vilkasta ja kansainvälistä. Taidemusiikin ohella kevyt musiikki sai näkyvän sijan kaupungin musiikkielämässä.³⁰ Samaan aikaan tapahtunut venäläistämiskausien käynnistyminen herätti viipurilaisia yhä enemmän suomalaisuuden ja suomen kielen korostamiseen.³¹ Etenkin ensimmäisen venäläistämiskauden aikana kotimaisuus korostui Viipurissa

myös kulttuurielämässä.³² Tämä näyttäytyi erityisesti suomalaistaustaisten taiteilijoiden vierailujen lisääntymisenä. Samaan ajankohtaan ajoittuu Viipurin työväenyhdistyksen aktivoituminen varteenotettavana kulttuuritoimijana.

Musiikin harrastustoiminta

Kirjavan musiikkitarjonnan ohella kaupungissa oli hyvät mahdollisuudet kouluttautua musiikissa ja harrastaa sitä monipuolisesti. Monet yksityisopettajat tarjosivat opetusta eri instrumenteissa, joiden saatavuudesta vastasivat kaupungissa toimineet soitinkauppiat. Viipurissa toimi yksityisiä musiikkikouluja sekä vuodesta 1893 lähtien paikallisen musiikkivaikuttajan Emil Sivorin johtama lukkari-urkurikoulu, joka sittemmin vuonna 1910 muutti nimensä Viipurin Kirkkomusiikkiopistoksi.³³ Lisäksi Viipurin Musiikin Ystävät käynnistivät syyskaudella 1908 Viipurin orkesterikoulun, jossa opetuksesta vastasivat sekä orkesterin muusikot että kapellimestari Erkki Melartin.³⁴ Vuodesta 1907 kaupungissa toimi myös työväenopisto, jossa oli mahdollista opiskella musiikkia. Samoin Viipurin torvisoittokunta antoi opetustunteja ilmaiseksi.³⁵

Sivorin monipuolinen opetustoiminta kaupungissa ulottui myös tavallisen kansan pariin. Hän mainosti *Työ*-lehdessä muun muassa ”Kansan lauluopistoa”, joka antoi opetusta äänenmuodostuksessa sekä soolo- ja kuorolaulussa. Lisäksi opistossa opeteltiin nuotinlukua.³⁶ Opetus oli Viipurin torvisoittokunnan tavoin maksutonta. Opiston yhteyteen perustettiin kuoroja, jotka antoivat myös julkisia lauluiltoja.³⁷ Lauluopiston ja lukkari-urkurikoulun lisäksi Sivori perusti vielä Viipurin musiikkikoulun, jossa musiikinopetusta annettiin laajasti. Koulu mainosti kouluttavansa muun muassa oppikoulujen laulunopettajia ja naisurkureita.³⁸

Kun kaupungin porvaristo ja muu säätyläistö kokoontuivat ravintoloihin ja teatterisaleihin kuluttamaan kulttuuria, työväkeen lukeutuneita kaupunkilaisia kokosi yhteen vilkas yhdistyselämä. Viipurissa järjestettiin lukuisia iltamia, konsertteja, vuosijuhlia ja arpajaisia vaihtelevalla ohjelmalla. Yhdistysten yhteydessä toimi useita kuoroja ja soittokuntia, joiden opettajiksi palkattiin kansakoulunopettajia, sotilassoittajia sekä muita kaupungissa vaikuttaneita musiikin osaajia. Paikallisin voimin järjestettiin myös harrastajateatteriesityksiä.³⁹ Teatteri oli erityisen suosittu harrastus työväen keskuudessa.

Ennen yhdistystoiminnan käynnistymistä jo aiemmin mainittu sirkus sekä tivoli ja markkinat olivat paikkoja, joihin kuka tahansa sai osallistua. Vuotuiset talvi- ja syysmarkkinat olivat suosittuja huvitapahtumia ja keräsivät yhteen sekä kaupunkilaisia että lähialueiden asukkaita. Tunnelma saattoi toisinaan yltyä varsin riehakkaaksi. Markkinoilla esiintyi posetiivareita, helppoheikkejä,

fakiireja, akrobaatteja ja karusellinpitäjiä. Myös jonglöörit, taikurit, panoraama ja muut erilaiset kuvalliset esitykset, marionettiteatteri ja myöhemmin elokuvat herättivät kiinnostusta. Innostus markkinoihin ja sirkukseen säilyi pitkälle 1900-luvulle saakka. Talvikauden suosittuihin huvituksiin kuuluivat myös luistelu ja mäenlasku.⁴⁰

Järjestöelämän kehittyminen kaupungissa toi huvielämään monipuolisuutta ja uusia mahdollisuuksia. Viipurilaisen työväen harrastus- ja sivistystoiminnasta otti vastuun vuonna 1888 toimintansa aloittanut Viipurin työväenyhdistys, jonka keskeinen tavoite oli työväestön sivistyksellinen kehittäminen ja innostaminen omaehtoiseen toimintaan.⁴¹ Heti perustamisvaiheessa yhdistyksen sääntöihin kirjattiin pykälä, joka velvoitti yhdistyksen järjestämään ”jalostuttavia huveja” sekä ”soitannon, laulun, laususkelun y. m. kanssa valmistaa yhdistyksen jäsenille virkistyttävää ajanviettoa joutohetkinä”.⁴² Tavoitteessa onnistuttiinkin hyvin, sillä heti yhdistyksen perustamisen yhteydessä sen rinnalle kehittyi varsin vilkas harrastustoiminta. Musiikillisesti tärkeimpiä ilmiöitä olivat kuorolaulun ja torvisoiton läpimurto, joka tapahtui yhdistystoiminnan suosion kasvun myötä kaikkialla Suomessa eurooppalaisten mallien mukaan 1880-luvulta lähtien.

Viipurin työväenyhdistyksellä oli useampia alaosastoja, joihin lukeutuivat muun muassa yleinen naisosasto ja ammattikuntien osastoja, kuten muurarien, kirvesmiesten, puuseppien, palvelijattarien ja ompelijattarien osastot. Tavallista oli, että jäsenistön kasvaessa alaosastot saattoivat irtaantua omiksi yhdistyksikseen. Työväenaate levisi nopeasti ja 1910-luvulle tultaessa Viipurin läänin alueella toimi jo useampia työväenyhdistyksiä. Viipurin lähistöllä Uuraan (1896) ja Talikkalan (1898) alueet saivat omat yhdistyksensä 1890-luvun lopulla, Sorvali hiukan myöhemmin vuonna 1902.⁴³ Tämän lisäksi työväenyhdistyksiä oli ainakin Käkisalmissa, Antreassa, Raivolassa, Jääskessä, Räisälässä, Vainikkalassa, Hiitolassa ja Kirvussa. Yhdistykset tekivät tiivistä yhteistyötä ja mainostivat järjestämiään tapahtumia *Työ*-lehden sivuilla.

Alaosastojen lisäksi VTY:n yhteydessä toimi useampia sivistystoimintaa edistäviä toimikuntia, kuten huvitoimikunta, luentokurssitoimikunta, kirjastotoimikunta ja ravintolatoimikunta sekä valiokuntia, joihin kuuluivat muun muassa Voimistelu & urheiluvaliokunta, Työväen teatteri, Käsityöseura ja Musiikkivaliokunta. Sen vastuulla oli soitto- ja laulukuntien toimintaan liittyvien asioiden hoitaminen.⁴⁴

Musiikkivaliokunta perustettiin vuonna 1901. Valiokunnan tavoitteena oli ”musikaalisen harrastuksen kohottaminen ja kehittäminen syvien rivien keskuudessa toimeenpanemalla soittajais- ja laulajaistilaisuuksia”⁴⁵ sekä ”vaikuttaa laulu- ja soittovoimien keskittämiseksi yhdistyksessä”⁴⁶. Valiokuntaan

kuuluvat muun muassa yhdistyksen musiikkiseurojen johtajat sekä soittajien ja laulajien joukostaan valitsevat edustajat.⁴⁷ Yhdistyksellä oli oma kuoro, joka oli aloittanut toimintansa heti seuran perustamisen yhteydessä vuonna 1888. Lauluseuran lisäksi Musiikkivaliokunnan alla toimi vuonna 1890 perustettu torvisoittokunta sekä 1905 toimintansa aloittanut jouhi- eli jousiorkesteri.⁴⁸ Musiikkiseurojen jäsenmäärät vaihtelivat, mutta esimerkiksi vuonna 1911 torvisoittokunnassa oli seitsemän soittajaa, orkesterissa yhdeksän. Kuoron jäsenistö koostui parhaimmillaan jopa 70–80 laulajasta.⁴⁹ VTY:n kuoro ja soitokunnat esiintyivät paitsi seuran omissa tilaisuuksissa, myös yhdistyksen ulkopuolisissa tapahtumissa.

Musiikkivaliokunta kokoontui säännöllisesti ja järjesti vuosittain laulu- ja soittotilaisuuksia, iltamia ja kansanjuhlia vaihtelevalla ohjelmalla. Iltamat olivat hyvä tulonlähde, mistä johtuen eri alaosastot ja valiokunnat järjestivät niitä usein. Valiokunnan soittajais-laulajaisten ohjelma koostui kuorolaulusta, torvi- ja orkesterisoitosta sekä sooloesityksistä. Toisinaan mukana oli myös näytelmiä. Konserttien tuotot käytettiin eri tarkoituksiin, esimerkiksi laulu- ja soittojuhlien osallistumismaksujen kattamiseen. Musiikkivaliokunta järjesti konsertteja myös vierailijoiden kanssa. Tästä hyvänä esimerkkinä on syyskaudella 1906 järjestetty konsertti, jossa Musiikkivaliokunnan orkesteri esiintyi mandoliiniorkesterin avustuksella.⁵⁰

Musiikkivaliokunta paneutui myös työväenmusiikki-repertuaarin keräämiseen, sillä työväenliikkeelle sopiva aatteellinen musiikkivalikoima oli vielä 1900-luvun alussa vähäistä. Vuonna 1906 Musiikkivaliokunta julkaisi *Työ-lehdessä* uutisen, jossa se kehotti Viipurin läänin työväenyhdistysten musiikkiseurojen johtajia toimittamaan valiokunnalle kaikki mahdolliset hallussaan olevat sovitukset työväenlauluista. Valiokunnan tavoitteena oli koota ensimmäinen nuoteilla varustettu työväenlaulukokoelma kuoroja varten. Artikkelissa todettiin työväenliikkeen omien säveltäjien puute, mikä oli ongelma paitsi omien sävellysten puuttumisen myös laulujen sovittamisen kannalta. Silläkin uhalla, että sovitukset eivät olisi taiteellisesti pätevimmistä päästä, tarve nuoteilla varustetun laulukirjan kokoamiseksi oli niin kova, että valiokunta oli halukas tekemään ensiksi vaikka ”huonommankin” version. Uutinen on monessa mielessä kiinnostava, sillä samassa yhteydessä valiokunta nosti esille ajatuksen työväenliikkeen omien laulu- ja soittojuhlien järjestämistä. Kirjoittajan mukaan myös taiteeseen oli aika asettaa luokkarajat.⁵¹ Ei ole tietoa, onnistuiko valiokunta nuottikirjahankkeessaan, mutta pikkuhiljaa, joskin hitaasti, repertuaaria alkoi kuitenkin ilmestyä myös työväenliikkeen tarpeisiin, sillä myöhemmin samana vuonna *Työ-lehti* mainosti juuri ilmestynyttä *Työväen marssin* sekakuorosovitusta, joka oli saatavilla kaupungin musiikki- ja kirjakaupoista.⁵²

Kiinnostavaa on, että jo ennen Muusikkojen liiton ja sen paikallisosaston perustamista Viipuriin vuonna 1919 Musiikkivaliokunta otti muun toiminnan ohella kantaa ammattimuusikoiden oikeuksiin sekä työväen mahdollisuuksien parantamiseen osallistua niin sanottuihin taidekonsertteihin. Muusikoiden etujen ajaminen nousi ensimmäinen kerran esille vuonna 1907, kun *Työ*-lehti uutisoi ammattimuusikoiden (soittajien) etuja ajavan, sosialistisella pohjalla toimivan ammattiyhdistyksen tarpeesta ja perustamishankkeesta Helsingissä. Uutisen mukaan yhdistystä ajaneet aktiivit olivat erityisen huolissaan soittajien raskaasta, liikkuvasta työstä, joka ajoi heidät ”monesti täydellisesti rappiolle”. Suurin ongelma oli alkoholi. Kirjoituksen mukaan soittajat ajautuivat usein jopa itsemurhaan, mistä johtuen muusikoiden tueksi tarvittiin ammattimaista järjestäytymistä.⁵³

Vuotta myöhemmin Viipurissa puuhattiin Suomen yleisen konserttikannatusyhdistyksen paikallisosastoa. Helsingiläisen Suomen Laulu -mieskuoron työjärjestö oli ottanut asiakseen pohtia maan laajuisen yhdistyksen perustamista. Kannatusyhdistyksen tavoitteena oli, että pienen jäsenmaksun maksamalla pystyisi osallistumaan niin sanottuihin taidekonsertteihin edullisemmin. Porvariston järjestämät konsertit olivat korkeiden pääsymaksujensa vuoksi tavallisten työläisten ulottumattomissa, ja yhdistyksen avulla konsertit pyrittiin avaamaan myös työväelle. Yhdistyksen pääpaikaksi kaavailtiin Helsingiä. Suunnitelmissa oli, että jäsenmaksu kattaisi viiden konsertin pääsymaksun. Mahdollisilla paikallisyhdistyksillä oli mahdollisuus järjestää konsertteja enemmänkin, mikäli yhdistyksen taloustilanne sen sallisi. Kun jäseniä olisi riittävä määrä, konsertit pystyttäisiin järjestämään. Sopimukset muusikoiden kanssa tehtäisiin Helsingissä, jonka jälkeen he tekisivät kiertueita paikkakunnilla, joissa kannatusyhdistyksen organisoimia konsertteja järjestettäisiin. Kunkin paikkakunnan paikallisyhdistys tai asiamies keräisi jäsenmaksut, pitäisi huolen konserttien tiedotuksesta, esiintymispaikan järjestämisestä ja muista konserttiin liittyvistä yksityiskohdista. Näin taidekonserttien sivistävä vaikutus saavuttaisi ”hedelmällisimmän” maaperän, kansan syvät rivit.⁵⁴ Hankkeiden etenemisestä ei ole tietoa, mutta selvää on, että Musiikkivaliokunta oli hyvin perillä muusikontyöhön liittyvistä ongelmista sekä työväestön ja porvariston epätasa-arvoisesta asemasta suhteessa taiteen kuluttamiseen.

Työväenyhdistykset kulttuuritoimijoina

Viipurin työväenyhdistyksen vuosikertomusten mukaan Musiikkivaliokunnan aktiivisuus oli vaihtelevaa,⁵⁵ mutta aineiston perusteella vaikuttaa kuitenkin siltä, että valiokunnan alla vaikuttaneet laulu- ja soittokunnat toimivat sitä-

kin innokkaammin. Niitä työllistivät yhdistyksen ja sen alaosastojen lukuisat iltamat ja muut huvitapahtumat. Esimerkiksi vuonna 1912 yhdistyksen torvisoittokunnan ja orkesterin esiintymiset muodostivat huomattavan osan Musiikkivaliokunnan tuloista. Tilannetta kuvaa hyvin se, että hyviksi tulonlähteiksi tiedetyt iltamat jäivät valiokunnan tulonmuodostuksessa kauaksi niiden taakse.⁵⁶

Lauluseuran aktiivisuudesta kertoo puolestaan se, että yhdistyksen vuosikertomuksessa vuonna 1912 seuran toiminta ei enää ollut Musiikkivaliokunnan alla vaan sille oli muiden alaosastojen tavoin omistettu kertomuksessa oma itsenäinen paikkansa. Lauluseura kokoontui aktiivisesti. Se oli pitänyt vuoden aikana 16 kokousta. Kuten alaosastojen toiminnalle oli tyypillistä, lauluseuralla oli myös oma johtokunta. Lisäksi lauluseuran yhteydessä toimi oma huvitoimikunta, jonka vastuulla oli järjestää tapahtumia, joissa lauluseura voisi esiintyä.⁵⁷ Mitä ilmeisimmin seura halusi erottaa oman taiteellisen toimintansa ja käytännön konserttijärjestelyt. Toiminta osoittaa varsin hyvää ja ajantasaista organisointikykyä sekä käytännön ymmärrystä musiikin alalta.

Samana vuonna (1912) lauluseura esiintyi eri yhdistysten ja osastojen järjestämissä tapahtumissa jopa 40 kertaa. Tämän lisäksi seura oli järjestänyt kahdet laulajaiset sekä esiintynyt ilmaiseksi 16 kertaa, joista 12 kertaa työväenyhdistyksen hyväksi. Lauluseura oli esiintynyt myös Musiikkivaliokunnan järjestämissä konserteissa ”useamman kerran”. Seuran oma huvitoimikunta oli lisäksi järjestänyt neljä iltamaa, kaksi kävelyretkeä ja yhden veneretken seuran jäsenille. Jäseniä lauluseuralla oli vuoden 1912 alussa 80, mutta vuoden loppuun tultaessa jäsenistön lukumäärä oli 45 henkilöä.⁵⁸ Jäsenmäärän vähenemiselle ei löydy selitystä, mutta ehkä lauluseuran toiminta alaosaston tavoin oli innostanut uusia jäseniä mukaan toimintaan, ja alkuinnostuksen hiivuttua aktiivisten laulajien määrä oli asettunut noin neljäänkymmeneen henkeen.

VTY:n musiikkiseurojen lisäksi myös muilla alueen työväenyhdistyksillä oli omat kuoronsa ja soittokuntansa, jotka mainostivat kilvan aktiviteettejaan *Työ-lehdessä*. Vuosisadan alkupuolella lehden sivut täyttyivät huvi-ilmoituksista ja -uutisista. Viipurin ja lähialueiden työväenyhdistykset ja niiden alaosastot organisoivat lukuisia iltamia, arpajaisia, kansanjuhlia, huvi- ja kävelyretkiä sekä muita tapahtumia. Kesäisin tehtiin höyrylaivoilla huvimatkoja lähiseuduille, ja usein mukana oli kuoro tai soittokunta luomassa tunnelmaa. Huvitapahtumia järjestettiin etenkin työväen- ja muilla seurantaloilla, jotka muodostivat harrastus- ja huvitoiminnan ytimen. Kesäisin kokoonnuttiin myös ulkona, muun muassa Tervaniemessä, Huusniemessä ja Monrepos'n puistossa. Erilaisia huvitapahtumia järjestettiin parhaimmillaan jopa kymmeniä kuukaudessa. Tyypillinen iltama- tai arpajaisohjelma koostui puheista, runonlausunnasta,

Alueellisilla työväenyhdistyksillä oli myös omaa musiikkitoimintaa. Kuvassa Taliikkalan työväenyhdistyksen lauluryhmä 1920-luvulla.

näytelmistä, kuorolaulusta, soolo- ja kuplettilaulusta, torvisoitosta ja tanssista, joka usein oli illan odotetuin ohjelmanumero. Musiikista vastasivat yhdistyksen omat musiikkiseurat ja vierailijat. Myös urheilu oli suosittu harrastus ja tapahtumien ohjelmanumero, samoin sadunkerronta, kuvaelmat ja erilaiset leikit. Vuosisadan edetessä gramofonisoitto yleistyi ohjelmanumerona sekä teatteri- ja elokuvaesitysten väliaikojen viihdyttäjänä.⁵⁹

Elokuvista tuli 1900-luvun alkupuolella suosittu vapaa-ajan harrastus myös työväestön keskuudessa ja kaupunkiin perustetut monet elokuvateatterit kilpailivat asiakkaista paitsi ohjelmistoillaan myös musiikkitarjonnalla. Musiikkia esitettiin näytösten aikana ja niiden väleissä. Eläviä kuvia näytettiin myös muun muassa Palokunnan talolla, raittiusseura Raivaajan talolla ja Suomalaisen klassillisen lyseon salissa. Kaupalliset Apollo-elokuvateatteri⁶⁰ ja Viipurin Biograafi-Teatteri⁶¹ alkoivat mainostaa näytöksiään *Työ*-lehdessä loppuvuodesta 1907. Kinograf ”Record” Karjalankadulla markkinoi itseään kaupungin suurimpana elokuvateatterina.⁶² Record esitti valkokankaalta myös oopperoita, ja teatterissa esiintyi kokonaisia orkestereita.⁶³ Biograafi-Teatterissa kuultiin jouhiorkesterin

TYÖ

MAHORKKAA.

Kihlasormukset
Kulta, hopea- ja vaskeperheiset, poltto-
kiviä, puukuitu y. m. edullisesti
U. Partiharalla, Torstienkatu 4.

Huveja.

Viipurin Työväen teatteri.
Lauanpäivä 9 p. alkoi klo 8 i. p.

Sota rauhan aikana.
Loppu esitys klo 7 i. p. alkaen.

Suomal. Maaseututeatteri.
Suunnitella alkoi 10 p:n klo 4 i. p.
helppohoitelun näytännössä

Pelastus.
Kello 9
alennettuna hinnoin

Elinan surma.

T. T. Näyttämö
Lauanpäivä 9 p:n klo 10
„Nerkingit“
3 näyttöä neljänä kansainvälinen
laulujen ja tanssien. Kij. Alast Aarep
Alkaa klo 8 i. p.

Loppu esitys ensi-ilta T. T. ilon
näyttämöllä. 7 p:n iltapäivä ja 30
p:n iltapäivä ynnä sotaverot.

**U. T. ja osastojen yhteisen
huvitoimikunnan**

ILTAMASSA

V. T. y:n talolla haastona sun-
nuntaina näytelmä V. T. Teatteri
kolmeosaisen näytelmän

KULTARISTI.

Ilta alkoi klo 6, kappale 1/4 8.
Ovtraha 1 markka ynnä sotaverot.
Huvitoimikunta.

Kokkealan osastoyhdistyksen

Hauskan Ilman

lauanpäivä illoksi, 9 p:n Kokkealan työstö-
talolla. Alkaa klo 7 i. p.
Sääntöty 50 p:n ynnä sotaverot.

**Kaksi jännittävää
Jalkapallo-ottelua**

suunnitella 10 p. illoksi, 1905

Urheiluseurilla.

Klo 12 a. p. Klo 1,45 i. p.

Toveri-Jyry. Reipas-Ponleiva.
Huomi! Vahvistetut joukkueet!
Sääntöty 75 ja 50 sotaverot.
(K.L.45) Ponleiva.

Nurmin Työväenyhdistys

Huvi-iltaman

suunnitella 10 p. illoksi haastona
Ohjelmaa: Runo, Näyttökappale, Huvitoi-
mista, Laulua Tanssien. Alkaa klo 8 i. p.
Loppu 30 p:n ynnä 25 p:n sotaverot.
Huvitoimikunta.

Viipurin Tupakkatehtäiden n. o.

**Näyttännöllisen
Iltaman**

Talokkalan V. P. K:n talolla
suunnitella i. k. 10 p:n ynnä sotaverot.

Ohjelmaa on: Näyttökappale
Matka Konstantinopoliin
Viipurin Työväen Teatterilla.
Ilta alkoi klo 7 1/2 i. p., kappale klo 5 i. p.
Loppu illoksi Haastona näyttökappale.

Sääntöty 75 ja 50 sotaverot.

Huvitoimikunta.

Tammisuon T. y.

Huvi-iltaman

suunnitella 10 p. illoksi haastona
Ohjelmaa: Runo, Puolustus, Kevri-
mä, Tanssi y. m.
Ilta alkoi klo 8 i. p.
Ovtraha 50 ja 25 p. ynnä sotaverot.

Huvitoimikunta.

Monrepos U. P. K. Sorvalta esitte

Huvi-iltaman

iltojen suunnitella i. k. 10 p. alkaa klo
8 i. p. Sääntöty 50 p. ynnä sotaverot.

Huvitoimikunta.

**Suurperon T. y:sen
ILTAMA**

iltoja, 20 p. 1915.

Ohjelmaa: m. m. näyttökappale „Pa-
llosta pallosta“
Alkaa klo 8 i. p.
Ovtraha 50 ja 25 p. sotaverot.

**Räihlärven Työväenyhdistyksen
ILTAMA**

iltojen suunnitella 10 p. alkaen.
Alkaa klo 8 i. p.

Näyttökappale „Sainaan tarina“. Tans-
sia.
Sääntöty 50 ja 25 p. ynnä sotaverot.

Huvitoimikunta.

„Toverien“

**Näyttännöllinen
Tanssi-iltama**

suunnitella 10 p:n ynnä sotaverot
Talokkalan Työväen Teatterilla

Ohjelmaa on: Näyttökappale „Maar-
kasta“ ja lauluja Tanssia. — Alkaa klo
7 1/2 i. p., näyttöä illoksi klo 5. — Sääntöty
75 p. 4-10 p. Huomi! Huomi!
Näyttökappale, Ennenkätöty on ilon vii-
hennästä.

Huvitoimikunta.

**Näyttännölliset
TANSSIAISET**

Sorvalta T. y:n talolla
suunnitella 10 p. illoksi
tanssipaikalla Sorvalta
Huomioon

Ohjelmaa on: Nuorisoinen lauluyhdistyksen
Hardangerin harjoitus Ensimmäinen
iltoja 20 p:n ynnä sotaverot. Huomi!
Alkaa klo 8 i. p. Sääntöty 50 ja 30 p:n ynnä sotaverot.

Huvitoimikunta.

**Väkroinleimen Saha- ja
Lautatarha n. o. No 56**

Huvi-iltaman

suunnitella i. k. 10 p:n 1915 Puoleksi
Pöytäkirja illoksi. Alkaa klo 8 i. p.
Ohjelmaa on näyttökappale „Kaksi me-
naria“. Sääntöty 50 p. m. 25 p. 30 p.
Hyvä haastona sotaverot.

Huvitoimikunta.

soittoa kahtena päivänä viikossa.⁶⁴ Maat ja kansat-teatterissa soitti janitsaariorkesteri Johan Willgrénin johdolla ja väliajoilla oli mahdollista kuulla mandoliinin ja kitaransoittoa ”konserttisoittajilta”.⁶⁵ Maailman ympäri -niminen elokuvateatteri tarjoi väliajalla mandoliinin ja kanteleen soittoa.⁶⁶

Työ-lehden huvimainonnassa vaikuttaa olleen selkeä linja, joka jätti porvariston tapahtumat käytännössä kokonaan ilmoittelun ulkopuolelle. Poikkeuksena olivat tilanteet, joissa esittäjä oli tavalla tai toisella myötämielinen työväestölle. Yksi tällainen tapaus oli virolaisen viulutaiteilijan Edvard Sörmuksen konsertti Raatihuoneella. Sörmus sai erityishuomion siksi, että hän oli lehden mukaan ensimmäinen kaupungissa vierailut ammattitaiteilija, joka oli avoimesti ilmoittanut olevansa mielipiteiltään sosiaalidemokraatti. Konsertin tuotot menivät ”venäläisille vapaustaistelijoiden”. Toisaalta konsertti oli selkeästi suunnattu myös työväestölle, sillä sitä esitettiin lisäksi paitsi Terijoen Kasinolla myös Tainiokosken työväentalolla.⁶⁷ Lehdessä otettiin yleisesti kantaa siihen, kuinka porvareiden ylivoimaisesti paremmat mahdollisuudet korkean taiteen harrastamiseen suhteessa työväestöön olivat epäoikeudenmukaiset. Työväki jäi järjestelmällisesti kaupungin julkisten huvien ulkopuolelle, ja useimmiten juuri liian korkeiden pääsymaksujen vuoksi.⁶⁸ Kaikille avoimia helpotajaisia konsertteja ja kansankonsertteja mainostettiin sen sijaan aktiivisesti, ja lehtikirjoittelun mukaan myös osanotto niihin oli aktiivista. Lisäksi joitakin sinfoniakonsertteja, etenkin kansansinfoniakonsertteja uutisoitiin, samoin Viipurin torvisoittokunnan kesäkonsertit Espilässä.

Viipurin ja lähialueen työväenyhdistykset ja niiden alaosastot järjestivät runsaasti iltamia ja muuta huvitoimintaa. Erilaisia tapahtumia mainostettiin Työ-lehdessä usein.

Kiista laulujuhlista

Suomen poliittinen tilanne muuttui nopeasti 1900-luvun ensimmäisinä vuosina. Toisen venäläistämiskauden käynnistyminen kesällä 1908 kiristi tunnelmaa lähellä Venäjän rajaa sijaitsevassa Viipurissa. Tässä vaiheessa, viimeistään suurlakosta (1905) alkaen, myös suomalainen työväenliike oli omaksunut sosialistisen linjan ja irtaantunut porvaristosta omaksi ryhmäkseen.⁶⁹ Sosiaalidemokraattien voitto ensimmäisissä eduskuntavaaleissa 1907 oli kohottanut työväestön itsetuntoa. Muutos heijastui myös työväenliikkeen kulttuuritoimintaan.

Viipurissa poliittisen tilanteen kiristyminen konkretisoitui kulttuurin kentällä, kun Viipurin työväenyhdistys alkoi voimakkaasti kritisoida Viipurissa vuonna 1908 järjestettyjä porvarillisia laulu- ja soittojuhlia niiden voimakkaan kansallisen luonteen vuoksi. VTY ei vastustanut kansallisuusaatetta, mutta yhdistyksen johdon mukaan aihe oli auttamattoman vanhentunut, ja keskustelun keskiössä olisi suomalaiskansallisten tavoitteiden sijaan pitänyt olla työväestön olosuhteiden kohottaminen.⁷⁰ Yhdistys katsoi ensisijaiseksi tavoitteeseen taistella ”niitä etuoikeutettuja kansanluokkia vastaan, jotka etuoikeuksiensa perusteella taistelevat nykyisen yhteiskuntajärjestyksen säilyttämiseksi”. Tästä johtuen työväestö oli ”entistään enempi etuoikeutettujen kansanluokkien painosta vaipunut taloudelliseen kurjuuteen ja henkiseen alennukseen”.⁷¹ Asenne välittyy selkeästi Viipurin työväenyhdistyksen toimintakertomuksissa, joissa porvarillisten laulujuhlien kritiikki ja työväenliikkeen omien laulu- ja soittojuhlien edistäminen sai näkyvän sijan.

Laulu- ja soittojuhlisiin liittyvä keskustelu oli aiheuttanut ilmeisen kiivasta debattia johtokunnan kokouksissa, koska se tiivistettiin myös yhdistyksen 40-vuotishistoriikkiin.⁷² Yhdistyksen johdon näkökulmasta valtakunnallisten laulujuhlien luonne oli 1900-luvun alkupuolella muuttunut yhä enemmän porvarillisia arvoja korostaviksi puoluejuhliksi, mistä johtuen työväenyhdistyksen musiikkiseurojen toiveisiin osallistua juhlille suhtauduttiin nihkeästi. Tämä aiheutti turhautumista soittajien ja laulajien keskuudessa.⁷³ On todennäköistä, että harrastajat eivät nähneet laulu- ja soittojuhlia niinkään porvarillisina tai puoluejuhlina vaan yhteishengen edistäjinä, joissa oli mahdollista tavata musiikkia harrastavia tovereita ja edistää Viipurin musiikkiseurojen hyvää mainetta. Etenkin yhdistyksen kuoro esiintyi laulujuhlilla voittoisasti. Lisäksi Musiikkivaliokunnan kanta oli, että taiteellisiin juhlisiin oli pystyttävä osallistumaan, vaikka ne olisivatkin porvarien järjestämiä.⁷⁴

Lienee kuitenkin selvää, että mahdollisuuksien mukaan työväenyhdistyksen musiikkiseururatsit valitsivat porvarillisesta ja sosialistisesta vaihtoehdosta jälkimmäisen. Tästä hyvänä esimerkkinä on kesän 1912 tapahtumat, jolloin järjestettiin sekä porvarillinen laulujuhla Savonlinnassa että työväen laulu-

juhla Lauritsalassa. Lauluseura oli tehnyt yhdistyksen hallitukselle esityksen osallistumisesta Savonlinnan juhlaan. Tiukan äänestyksen ja useamman kriittisen puheenvuoron jälkeen lauluseura sai lopulta luvan osallistua Savonlinnan porvarilliseen juhlaan. Lauluseuralle myönnettiin myös matka-avustus. Myöhemmin laulukunta kuitenkin valitsi Lauritsalan ja käytti saamansa matkatuen työväenliikkeen laulujuhlaan, jossa lauluseura myös voitti laulukilpailun ensimmäisen palkinnon.⁷⁵

Juuri Viipurin työväenyhdistys oli avainasemassa työväenliikkeen omien laulu- ja soittojuhlien syntyprosessissa. Olen käsitellyt kehitystä tarkemmin aikaisemmissa tutkimuksissani, mutta koska tässä artikkelissa tarkastelun kohteena on nimenomaan Viipurin työväenyhdistyksen kulttuuritoiminta, työväenliikkeen omiin laulujuhliin johtanutta tapahtumaketjua on kuitenkin syytä avata pääpiirteissään. Keskustelu alkoi kärjistyä, kun Kansanvalistus-seura alkoi suunnitella edellä mainittua valtakunnallista laulu- ja soittojuhlaa Viipuriin kesälle 1908. Kritiikki kohdistui etenkin juhlan voimakkaan suomalaiskansalliseen ohjelmaan. Erityisesti *Työ*-lehti tarttui aiheeseen.⁷⁶

Työ-lehdessä julkaistiin ensimmäinen kirjoitus työväenliikkeen omien laulujuhlien tarpeesta jo vuonna 1907. Keskustelua jatkettiin innostuneessa hengessä Saimaan alueen työväenyhdistysten yhteisessä kesäjuhlassa Lauritsalassa helluntaina 1908. Juhlan yhteydessä järjestettiin myös pienimuotoinen laulu- ja soittojuhla ja valittiin erityinen valmistava valiokunta, jonka tehtävänä oli tiedustella maan muilta työväenyhdistyksiltä mielipidettä työväenliikkeen laulu- ja soittojuhlien tarpeesta. Tärkein tavoite oli yhteenkuuluvuuden voimistaminen liikkeen sisällä ja työväen musiikkitoiminnan virkistäminen, jonka todettiin olevan ”varsin leväperäisellä kannalla”.⁷⁷

Keskustelun käynnistäminen näyttää tuottaneen hedelmää, sillä ensimmäinen valtakunnallinen työväenliikkeen laulu- ja soittojuhla järjestettiin Tampereella kesällä 1910. On kuitenkin tärkeää huomioida, että tutkimusaineiston valossa ei ole varmuutta siitä, kuinka suuri vaikutus VTY:n aloitteella oli Tampereen juhlaan. Toisaalta voi olettaa, että keskustelun laajentaminen valtakunnalliseksi Lauritsalan kesäjuhlan jälkeen aiheutti sen, että asiaa käsiteltiin työväenliikkeen piirissä laajemminkin.

Terijoella järjestettiin samana kesänä 1910 porvarillinen laulujuhla varsin kiristyneessä poliittisessa tilanteessa. Venäläistämistoimenpiteet olivat aiheuttaneet todellisen uhan, jossa Venäjä suunnitteli raja-alueiden, kuten Terijoen, liittämistä itseensä.⁷⁸ VTY:n laulukunta oli anonut yhdistyksen johtokunnalta lupaa osallistua Terijoen juhlaan. Vaikka VTY:n johdossa oltiin yhtä mieltä siitä, että raja-alueita ei pitäisi luovuttaa Venäjälle, juhlan porvarilliseksi katsottu luonne esti kuitenkin johtokuntaa antamasta lauluseuralle osallistumislupaa

huolimatta siitä, että perustuslailliset järjestivät juhlan yhteistyössä sosiaalidemokraattien kanssa. Tampereelle matka-avustus olisi sen sijaan myönnetty, mutta tieto juhlasta tuli kuorolle liian myöhään. Matka Tampereelle oli huomattavasti hankalampi järjestää kuin Terijoelle.⁷⁹

Tampereen juhla innoitti Viipurissa käytyä keskustelua työväenliikkeen laulujuhlien vakiinnuttamisesta Suomessa. Paikallisia työväen laulu-, soitto- ja urheilujuhlia järjestettiin Viipurin läänin alueella useampia 1910-luvulla, ja viipurilaiset osallistuivat niihin aktiivisesti. Lauritsalan (1908) esimerkin tavoin laulujuhlia järjestettiin Saimaan alueen työväenyhdistysten kesäjuhlien yhteydessä. Esimerkiksi Vuoksenniskalla järjestettiin paikallinen laulujuhla vuonna 1913. VTY:n tasokkaaksi tiedetty kuoro esitti juhlassa muun muassa *Barrikadimarssin*. Tapahtuman aikana pohdittiin jälleen omien laulujuhlien merkitystä työväenliikkeelle. Keskustelu oli yksimielisesti sen kannalla, että niitä oli järjestettävä jatkossakin.⁸⁰ Seuraavana juhannuksena 1914 olikin vuorossa Saimaan ympäristön ja Vuoksenlaakson työväenjärjestöjen yhteinen laulu-, soitto-, urheilu- ja kesäjuhla Ruokolahdella. Juhlaohjelma alkoi tamperelaisen S. B. Lundelinin sovittamalla *Internationalella*, jonka kuorot ja torvisoittokunnat esittivät yhdessä yksinäisesti. Ohjelmassa kuultiin myös Lundelinin tähän saakka tuntemattomaksi jäänyt kappale *Kahdeksan tunnin työpäivä*.⁸¹

VTY:n lauluseura ja Musiikkivaliokunta olivat loppuvuodesta 1912 saakka pohtineet työväenliikkeen valtakunnallisen laulu- ja soittojuhlan järjestämistä Viipuriin. Toiminnan malli otettiin Saksan sosiaalidemokraattisilta nuorisjärjestöiltä, jotka järjestivät laulujuhlia säännöllisesti. Yhdistyksen johtokunta kannatti ajatusta, ja hankkeelle oli asetettu myös suunnittelutyöryhmä. Juhlan ajankohdaksi oli suunniteltu kesää 1914. Asia ei kuitenkaan edennyt toivotulla tavalla.⁸²

Musiikkivaliokunnan jäsenistö uudistettiin soitto- ja laulukuntien edustajia lukuun ottamatta kokonaan vuonna 1914.⁸³ Samalla ensimmäisen maailmansodan syttymisen aiheuttamat talousvaikutukset aiheuttivat sen, että myös Viipurin työväenyhdistyksen toimintaa oli rajoitettava. Tämä osui kovimmin Musiikkivaliokuntaan, jonka toiminta lakkautettiin vuonna 1915. Syiksi esitettiin jo pidemmän aikaa kestänyt ”kahnaus” yhdistyksen johtokunnan ja valiokunnan välillä. Toimintakertomuksen mukaan Musiikkivaliokunta olisi halunnut toimia vapaammin pyrkimyksissään musiikkitoiminnan edistämiseksi. Alasajossa vedottiin myös valiokunnan toiminnan vähenemiseen. Johtokunta halusi säästää menoissa ja tässä tapauksessa säästötoimenpiteet ajoivat laulu- ja soittoharrastusten yli. Musiikkitoimintaa ei kuitenkaan haluttu lopettaa kokonaan, vaan Musiikkivaliokunnan tilalle perustettiin Laulu- ja soitannollinen osasto, jolle myönnettävä rahallinen avustus arvioitaisiin

vuosittain yhdistyksen harkinnan mukaan. Musiikkivaliokunnalle myönnetty avustus oli ollut enintään 500 markkaa vuodessa. Lisäksi tehtiin sääntömuutos, jonka mukaan pääsymaksuttomissa tilaisuuksissa laulusta ja soitosta ei enää maksettaisi korvausta. Huonon taloudellisen tilanteen vuoksi myös uuden työväentalon rakennuspuuhat jouduttiin keskeyttämään.⁸⁴

Laulu- ja soitannollisen osaston toiminta lähti liikkeelle nihkeästi, mutta etenkin kuorotoiminta jatkui vilkkaana. Kuorossa oli tässä vaiheessa noin 40 jäsentä ja se harjoitteli kahdesti viikossa. Myös torvisoittokunta menestyi, mutta jouhiorkesterin toiminta oli harjoitustilan puuttuessa käytännössä seisahduksissa.⁸⁵

Lopuksi

Viipurissa porvariston ja työväestön huvitoiminnasta piirtyy sanomalehtien välityksellä varsin erilainen kuva. Porvaristo huvitteli ravintoloissa nauttien kotimaisten ja ulkomaisten ammattiryhmien esiintymisistä, kun työväestö osallistui pääosin itse järjestämiinsä konsertteihin, iltamiin, arpajaisiin ja kansanjuhliin yhdistysten omilla taloilla. Yhteisiä huveja olivat kansanjuhlat, kuten laulu- ja soittojuhlat, Viipurin torvisoittokunnan ulkoilmakonsertit sekä sirkus ja elokuvat. Työväenyhdistykset olivat ahkeria tapahtumajärjestäjiä, ja Viipurissa työväki sai myös nauttia ajankohtaisesta musiikkiohjelmistosta. Tähän vaikutti luonnollisesti kaupungin porvariston ylläpitämä vilkas musiikkielämä, joka eriytyneisyydestään huolimatta tuki työväestön kulttuurikokemusten kehitystä ja antoi malleja toiminnalle. Etenkin Viipurin Musiikin Ystävien säännöllisesti järjestämät kansankonsertit ja helppotajuiset konsertit sekä Viipurin torvisoittokunnan konsertit toivat tuulahduksia sekä muualta Suomesta että maailmalta. Myös työväenyhdistysten omat musiikkiseurat pyrkivät ottamaan haltuun ajankohtaista ohjelmistoa.

Venälaistämiskausien aktivoima kielikysymys ei lopulta välittynyt porvariston julkisten huvien uutisoinnissa eikä myöskään työväenliikkeen musiikkiharrastuksissa. Ennen ensimmäistä maailmansotaa kansainväliset taiteilijat pysähtyivät kaupungissa kuten ennenkin. Vaikka esimerkiksi Viipurin Musiikin Ystävien orkesterin konserttiohjelmitot alkoivat sisältää yhä enemmän kotimaista musiikkia ja orkesterin vieraana nähtiin useita kotimaisia solisteja, on todennäköistä, että poliittista tilannetta enemmän asetelmaan vaikutti musiikoiden koulutusmahdollisuuksien lisääntyminen paitsi ulkomailla myös Suomessa. Tämän myötä kotimaisten, ja Viipurissa myös paikallisten, ammattitaiteilijoiden lukumäärä lisääntyi huomattavasti. Työväenliikkeen huvitoiminta oli puolestaan jo lähtökohtaisesti lähes kokonaan kotimaista, sillä viipurilaiset

työläiset olivat pääosin suomenkielisiä, ja iltamat, arpajaiset ja muut tilaisuudet hoidettiin yhdistyksen jäsenten omin voimin. Tarpeen mukaan kieli saattoi kuitenkin muuttua. Esimerkiksi VTY:n Tupakkatehtaalaisten ammattiosaston järjestämässä kansanhuveissa juhannuksena 1906 ohjelmassa oli puheita ja lauluja sekä suomeksi että venäjäksi.⁸⁶ Oletettavasti tehtaalla työskenteli myös venäläisiä ja ohjelma haluttiin tehdä ymmärrettäväksi myös heille.

Porvariston ja työväenliikkeen musiikki- ja muu huvitarjonta täydensivät toisiaan, mistä johtuen kaupungin huvitarjonnassa oli tarjolla jokaiselle jotakin. VTY:stä ja alueen työväenyhdistyksistä ylipäätään oli muodostunut varteenotettavia kulttuuritoimijoita kulttuurielämältään jo valmiiksi monipuolisessa Viipurissa. VTY:n Musiikkivaliokunta myös ennakoி musiikin ammattilaisuuden vaatimukset ajamalla heille omia etujärjestöjä aikana, jolloin ajatus oli vielä Suomessa uusi. Musiikkivaliokunta musiikinjohtajineen tuntuikin koostuvan ammattitaitoisista ja verkostoituneista henkilöistä. Valitettavasti heidän tarkempia henkilöllisyyksiään ja vaiheitaan on arkistoaineiston niukkuudesta johtuen hankala selvittää.

Viipurin työväenyhdistyksen musiikkitoiminnan hiipuminen ei lopulta vaikuttanut kaupungin huvitoimintaan ratkaisevasti. VTY oli merkittävä musiikki-toiminnan alullepanija alueen työväestön keskuudessa. Sen vaikutuksesta uusilla yhdistyksillä oli vuoteen 1915 tultaessa valmiudet toimia itsenäisesti. Samalla niiden yhteyteen perustetut kuorot ja soittokunnat toimivat aktiivisesti ja tarjosivat palveluitaan myös sellaisille seuroille, joilla ei ollut musiikista vastaavia kokoonpanoja omasta takaa.

Viitteet

- 1 Wolff 2016, 62.
- 2 Paavolainen 2016, 66.
- 3 Hirn & Lankinen 1988, 24–25.
- 4 Ks. Koskivirta, Paavolainen & Supponen 2016, 11. Viipurin musiikkielämästä 1930-luvulla ks. Tikka 2020.
- 5 Muita keskeisiä Viipurin kulttuurielämään keskittyneitä tutkimuksia ovat Hirn 1981a, Hirn 1981b, Hirn & Lankinen 1988, Hirn 1997, Hirn 1999, Koivisto 2020, Paavolainen 2016, Pajamo 2018, Rantanen 2019 & 2020 ja Wolff 2016.
- 6 Ks. Rantanen 2016, Hautsalo & Rantanen 2015 sekä erityisesti Rantanen 2020, jossa olen tarkastellut myös Viipurin työväenyhdistyksen alkuvaiheita.
- 7 Nygård 1987, 27–28.
- 8 Ks. esim. Paavolainen 2016.
- 9 Wolff 2016, 49.
- 10 Hirn 1981a, 552.
- 11 Paavolainen 2016, 68, 91. Ks. myös Hirn 1981a, 546.
- 12 Wolff 2014, 359–360; Hirn 1981a, 547–550.
- 13 Paavolainen 2016, 84.
- 14 Hirn 1981a, 552; Kuula 2006, 96–122, 148–167; Paavolainen 2016, 84–85.
- 15 Hirn 1981a, 551–552.
- 16 Hirn 1992, 38.
- 17 Hirn 1981a, 554–555.
- 18 Ennen 1900-luvun alkua Viipurissa konsertoivat ainakin jousiorkesteri Wiener Damen Capelle Bärtl sekä Rudolphin tai Rodolphin seurue vuonna 1885. Tämän lisäksi ennen 1900-luvun alkua kaupungissa nähtiin Tervaniemeen maaliskuussa 1891 rekrytoitu Aurora-kvintetti sekä Espilässä konsertoinut naisista koostunut ”saksalainen” torvisoittokunta Hansa. (Koivisto 2019.) Tämän lisäksi ainakin naisorkesteri Fennia vieraili Viipurissa syyssoitantomaukalla 1901 ja 1908.
- 19 Naisorkestereiden verkostoja ja esiintymisiä Suomessa tutkineen Nuppu Koiviston mukaan noin 10–15-henkiset naisvoittoiset yhtyeet olivat vuosisadan vaihteen Euroopassa erittäin suosittuja. Nais-etuliitteestä huolimatta orkesteriin kuului usein myös muutama mies. Naisorkesterit konsertoivat hotelleissa, ravintoloissa ja kahviloissa soittaen asiakaskunnalleen aikakauden kepeitä suosikkimelodioita. Orkestereiden toiminta perustui kansainvälisiin konserttikiertueisiin, ja yhtyeet saattoivat viipyä matkoillaan kuukausia tai jopa vuosia. Naisorkesterien kulta-aikana 1870-luvulta ensimmäiseen maailmansotaan ne muodostivat merkittävän osan kaupunkien keskiluokan huvikulttuuria. Ks. Koivisto 2019.
- 20 Hirn & Lankinen 1988, 17. Viipurin ravintoloista ja musiikkielämästä, ks. myös Pentti Paavolainen (2020a-b).
- 21 Karjalainen 1998.
- 22 Turhalasta ks. Hirn 1981a, 490–492 ja Hirn & Lankinen 1988, 17–18.
- 23 Esim. *Viipuri* 14.11.1901 (no 266) s. 1.
- 24 Esim. *Viipuri* 5.11.1901 (no 258) s. 1; *Wiborgs Nyheter* 12.11.1901 (no 264) s. 1.
- 25 Esimerkiksi sirkus Buschin seurueeseen, joka vieraili Viipurissa 1887, kuului yhteensä 110 henkilöä, 62 hevosta ja lisäksi vielä 20-miehinen orkesteri. Ks. Hirn 1981a, 564.
- 26 Esim. *Viipuri* 24.9.1908 (no 220) s. 4; *Viipuri* 27.9.1908 (no 223) s. 2.
- 27 Wolff 2016, 53.
- 28 Hirn 1981a, 567.
- 29 Hirn & Lankinen 1988, 29, 20.
- 30 Hirn 1981a, 546.
- 31 Paavolainen 2016, 2016, 92; Wolff 2016, 64.
- 32 Wolff 2016, 64.
- 33 Hirn 1981a, 551; Hirn 1992, 37.
- 34 *Viipuri* 12.9.1908 (no 210) s. 5.
- 35 *Työ* 20.1.1907 (no 17) s. 3.
- 36 *Työ* 8.9.1908 (no 206) s. 1.
- 37 *Työ* 22.1.1907 (no 18) s. 1; *Työ* 8.9.1908 (no 206) s. 1.
- 38 *Työ* 16.6.1907 (no 136) s. 4.
- 39 Paavolainen 2016, 89.
- 40 Hirn 1981a, 557–564. Ks. myös Hirn & Lankinen 1988, 38–43.

- 41** Viipurin työväenliikkeen alkuvaiheista ks. Kujala 2019.
- 42** Viipurin työväenyhdistyksen säännöt 1904. Lähteenä käytetyn sääntölehtisen säännöt ovat kopio alkuperäisistä, vuonna 1888 laadituista säännöistä.
- 43** Soikkanen 1970, 57–68. Uuraan Työväenyhdistyksestä ks. myös Kosonen tässä kirjassa.
- 44** TA. Viipurin Työväenyhdistys: Vuosikertomukset 1908–1928. Viipurin työväenyhdistyksen vuosikertomus 1910, 12. Alaosastoista ja valiokunnista ks. myös Viipurin työväenyhdistyksen vuosikertomus 1911, 10–12 sekä musiikkivaliokunnan toiminnasta 14–16.
- 45** TA. Viipurin Työväenyhdistys: Vuosikertomukset 1908–1928. Viipurin työväenyhdistyksen vuosikertomus 1910, 30.
- 46** Huttunen 1908, 50.
- 47** TA. Viipurin Työväenyhdistys: Vuosikertomukset 1908–1928. Viipurin työväenyhdistyksen vuosikertomus 1912, 18.
- 48** Huttunen 1908, 50.
- 49** TA. Viipurin Työväenyhdistys: Vuosikertomukset 1908–1928. Viipurin työväenyhdistyksen vuosikertomus 1911, 15.
- 50** Työ 27.10.1906 (no 122) s. 2.
- 51** Työ 12.5.1906 (no 52) s. 3.
- 52** Työ 1.11.1906 (no 124) s. 1.
- 53** Työ 30.1.1907 (no 25) s. 3.
- 54** Työ 1.9.1908 (no 200) s. 3.
- 55** Esim. TA. Viipurin Työväenyhdistys: Vuosikertomukset 1908–1928. Viipurin työväenyhdistyksen vuosikertomus 1912, 17–18.
- 56** TA. Viipurin Työväenyhdistys: Vuosikertomukset 1908–1928. Viipurin työväenyhdistyksen vuosikertomus 1912, 19.
- 57** TA. Viipurin Työväenyhdistys: Vuosikertomukset 1908–1928. Viipurin työväenyhdistyksen vuosikertomus 1912, 20–21.
- 58** TA. Viipurin Työväenyhdistys: Vuosikertomukset 1908–1928. Viipurin työväenyhdistyksen vuosikertomus 1912, 20–21.
- 59** Esim. Työ 1.1.1907 (no 1) s. 1.
- 60** Työ 5.12.1907 (no 282) s. 1.
- 61** Työ 8.3.1908 (no 57) s. 1.
- 62** Työ 8.3.1908 (no 57) s. 1.
- 63** Esim. Työ 23.8.1909 (no 192) s. 1.
- 64** Esim. Työ 23.8.1909 (no 192) s. 1; Työ 13.10.1909 (no 236) s. 1.
- 65** Työ 23.10.1909 (no 245) s. 1; 15.9.1907 (no 213) s. 2.
- 66** Työ 5.3.1909 (no 53) s. 1.
- 67** Työ 20.8.1907 (no 190) s. 1; Työ 7.9.1907 (no 206) s. 1; Työ 9.8.1907 (no 181) s. 3.
- 68** Työ 4.10.1907 (no 229) s. 3.
- 69** Ks. Kujala 2019.
- 70** Hautsalo & Rantanen 2015.
- 71** Ks. TA. Viipurin Työväenyhdistys: Vuosikertomukset 1908–1928. Viipurin työväenyhdistyksen vuosikertomus 1910, 3.
- 72** Viipurin työväenyhdistys ry. 40-vuotisajan vaiheista 1882–1928, 36–37.
- 73** Esim. TA. Viipurin Työväenyhdistys: Vuosikertomukset 1908–1928. Viipurin työväenyhdistyksen vuosikertomus 1911, 15.
- 74** Viipurin työväenyhdistys ry. 40-vuotisajan vaiheista 1882–1928, 36.
- 75** TA. Viipurin Työväenyhdistys: Vuosikertomukset 1908–1928. Viipurin työväenyhdistyksen vuosikertomus 1912, 6, 18.
- 76** Laulu- ja soittojuhlien politisoitumisesta Viipurissa ks. tarkemmin Rantanen 2020.
- 77** Työ 9.1.1907 (no 7) s. 7.
- 78** Lähteenmäki 2009, 73.
- 79** TA. Viipurin Työväenyhdistys: Vuosikertomukset 1908–1928. Viipurin työväenyhdistyksen vuosikertomus 1911, 6.
- 80** Työ 19.7.1913 (no 163) s. 4.
- 81** Työ 26.6.1914 (143) s. 4.
- 82** TA. Viipurin Työväenyhdistys: Vuosikertomukset 1908–1928. Viipurin työväenyhdistyksen vuosikertomus 1913, 24.
- 83** TA. Viipurin Työväenyhdistys: Vuosikertomukset 1908–1928. Viipurin työväenyhdistyksen vuosikertomus 1914, 16–17.
- 84** TA. Viipurin Työväenyhdistys: Vuosikertomukset 1908–1928. Viipurin työväenyhdistyksen vuosikertomus 1915, 5–6.
- 85** TA. Viipurin Työväenyhdistys: Vuosikertomukset 1908–1928. Viipurin työväenyhdistyksen vuosikertomus 1916, 54–55.
- 86** Työ 21.6.1906 (no 67) s. 1.

Lähde- ja kirjallisuusluettelo

Arkistolähteet

Työväen Arkisto (TA)
Viipurin Työväenyhdistys: Vuosikertomukset 1908–1928

Painetut lähteet

Huttunen, E. J. V. (1908). *Kertomus Viipurin työväenyhdistyksen kaksikymmenvuotisesta toiminnasta 1888–1908*. Viipuri: Viipurin Työväenyhdistys.

Sanomalehdet

Työ 1904–1915
Viipuri 1901 ja 1908
Wiborgs Nyheter 1901 ja 1908

Tutkimuskirjallisuus

- Hautsalo, Liisamajja & Saijaleena Rantanen (2015).** "Suomen laulusta Pohjan neitiin. Strateginen nationalismi musiikillisen kasvatuksen käyttövoimana Suomessa 1800–1900-lukujen vaihteessa". *Musiikkikasvatus* 18 (2015:2), 33–56.
- Hirn, Sven (1970).** *Teater i Viborg 1743–1870*. Helsinki: Söderström & Co.
- Hirn, Sven (1981a).** "Kulttuurielämä, vapaa-ajan vietto". *Viipurin kaupungin historia IV: 2, vuodet 1840–1917*, kirjoittanut J. W. Ruuth ja uudistaneet Aimo Halila, Sven Hirn, Aarne Huuskonen, Erkki Kuujo, Matti Kähäri, Matti Lakio, Otto-I. Meurman, Viljo Nissilä ja Jaakko Paavolainen. Helsinki: Torckelin säätiö, 485–575.
- Hirn, Sven (1981b).** *Kuvat kulkevat: kuvallisten esitysten perinne ja elävien kuvien 12 ensimmäistä vuotta Suomessa*. Suomen elokuvassäätiön julkaisusarja 11. Helsinki: Suomen elokuvassäätiö.
- Hirn, Sven & Juha Lankinen (1988).** *Viipuri – kansainvälinen kaupunki*. Helsinki: Gummerus.
- Hirn, Sven (1997).** *Sävelten tahtiin: populaarimusiikki Suomessa ennen itsenäisyyttämme*. *Kansanmusiikki-instituutin julkaisuja 44*. Kaustinen: Kansanmusiikki-instituutti.
- Hirn, Sven (1999).** *Populärmusikens pionjärer: en studie i den populära musikens kulturhistoria i Finland fram till 1917*. Publikationer utgivna av Finlands svenska folkmusikinstitut 28. Vasa: Finlands svenska folkmusikinstitut.
- Karjalainen, Kauko (1998).** "Johan Otto Willgren. Kansainvälinen Johan Willgren -kilpailu toriseitsikoille". [Painamaton esitelmä]. Orivesi.
- Koivisto, Nuppu (2019).** *Sähkövaloa, shampanjaa ja Wiener Damenkapelle: naisten salonkiorkesterit ja varieteealan transnationaaliset verkostot Suomessa 1877–1916*. Helsinki: The Finnish Musicological Society.
- Koivisto, Nuppu (2020).** "Eurooppalaiset naisten salonkiorkesterit Viipurissa 1870-luvulta sisällissotaan". *Monumenteista tanssiaskeliin. Taiteiden ja kulttuurin Viipuri 1856–1944*, toim. Anna Ripatti ja Nuppu Koivisto. VSKST 22. Helsinki: VSKS, 66–93.
- Koskivirta, Anu; Pentti Paavolainen & Sanna Supponen (2016).** "Viipurin historiankirjoitus: politiikkaa, teemoja ja aukollisuuksia". *Muuttuvien tulkintojen Viipuri*, toim. Anu Koskivirta, Pentti Paavolainen & Sanna Supponen. VSKST 18. Helsinki: Viipurin Suomalainen Kirjallisuusseura, 7–19.
- Kujala, Antti (2019).** "Viipurin työväenliike vuosina 1899–1907". *Politiikan ja jännitteiden Viipuri 1880–1939*, toim. Anu Koskivirta & Aleksi Mainio. VSKST 21. Helsinki: VSKS, 101–138.

- Kuula, Pentti (2006).** *Viipurin Musiikin Ystävien orkesteri suomalaisen musiikin ja kansallisen identiteetin edistäjänä 1894–1918.* Studia Musica 28. Helsinki: Sibelius-Akatemia.
- Lähteenmäki, Maria (2009).** *Maailmojen rajalla. Kannaksen rajamaa ja poliittiset murtoamat 1911–1944.* Historiallisia Tutkimuksia 243. Helsinki: SKS.
- Nygård, Toivo (1987).** "Poliittisten vastakohtaisuuksien jyrkentyminen sanomalehdistössä". *Suomen lehdistön historia 2. Sanomalehdistö suurlakosta talvisotaan*, toim. Päiviö Tommila. Kuopio: Kustannuskiila, 9–166.
- Paavolainen, Pentti (2016).** "Kielisuhteiden muutos Viipurin teatterissa, oopperassa ja musiikkielämässä". *Muuttuvien tulkintojen Viipuri*, toim. Anu Koskivirta, Pentti Paavolainen & Sanna Supponen. VSKST 18. Helsinki: VSKS, 66–97.
- Paavolainen, Pentti (2020a).** "Viipuri kulttuurikaupunkina". *Viipuri – Vyborg. Historiallinen kaupunkikartasto.* Historic Towns Atlas. Helsinki: AtlasArt, 166–177.
- Paavolainen, Pentti (2020b).** "Mistä ruokaa ja ryyppy? Viipurin ravintolat ja kahvilat". *Viipuri – Vyborg. Historiallinen kaupunkikartasto.* Historic Towns Atlas. Helsinki: AtlasArt, 182–193.
- Pajamo, Reijo (2018).** *Musiikin juhlaa Viipuris.* Helsinki: Repale-kustannus.
- Rantanen, Saijaleena (2016).** "Laulu- ja soittojuhlat työväen aatteellisessa sivistystoiminnassa 1910-luvun vaihteessa". *Työväki ja sivistys.* Väki Voimakas 29, toim. Sakari Saaritsa & Sinikka Selin. Vantaa: Työväen historian ja perinteen tutkimuksen seura, 267–297.
- Rantanen, Saijaleena (2019).** "Laulu- ja soittojuhlien politisoituminen – Viipuri 1908". *Politiikan ja jännitteiden Viipuri 1880–1939*, toim. Anu Koskivirta & Aleks Mainio. VSKST 21. Helsinki: VSKS, 139–141.
- Rantanen, Saijaleena (2020).** "Irti porvarien taiteestakin! Laulu- ja soittojuhlien politisoituminen Viipurissa 1900-luvun alussa". *Työväen taide ja kulttuuri muutosvoimana. Kirjoituksia työväen musiikista, kirjallisuudesta, teatterista ja muusta kulttuuritoiminnasta*, toim. Saijaleena Rantanen, Susanna Välimäki & Sini Mononen. Helsinki: Tutkimusyhdistyksen Suoni ry & Työväen historian ja perinteen tutkimuksen seura, 285–324.
- Soikkanen, Hannu (1970).** *Luovutetun Karjalan työväenliikkeen historia.* Helsinki: Tammi.
- Tikka, Marko (2020).** "Jatsikaupunki: Tanssimusiikki, tanssiorkesterit ja yleiset tanssit 1930-luvun Viipurissa". *Monumenteista tanssiaskeliin. Taiteiden ja kulttuurin Viipuri 1856–1944.* toim. Anna Ripatti ja Nappu Koivisto. VSKST 22. Helsinki: VSKS, 122–148.
- Wolff, Charlotta (2014).** "Kaupunkien kulttuuri- ja seurapiirielämä". *Autonomisen Suomen rajamaa. Viipurin läänin historia V.* toim. Yrjö Kaukiainen, Risto Marjomaa & Jouko Nurmiainen. Helsinki: Otava, 350–377.
- Wolff, Charlotta (2016).** "Liike- ja kulttuurielämän väliset yhteydet 1800-luvun ja 1900-luvun alun Viipurissa". *Muuttuvien tulkintojen Viipuri*, toim. Anu Koskivirta, Pentti Paavolainen ja Sanna Supponen. VSKST 18. Helsinki: VSKS, 49–65.